

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА „ПУБЛИЧНА АДМИНИСТРАЦИЯ“

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

SOFIA UNIVERSITY "ST. KLIMENT OHRIDSKI"

РЕЦЕНЗИЯ

На дисертационен труд за придобиване на
образователната и научна степен „Доктор“
на тема **„МЕТОДОЛОГИЯ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО ЛИДЕРСТВО
И ОЦЕНКА НА РЕЗУЛТАТА. АНАЛИЗ НА БЪЛГАРСКИЯ ОПИТ В
КОНТЕКСТА НА СВЕТОВНИТЕ СТАНДАРТИ“**,
в професионално направление 3.3. Политически науки (Публична
администрация)

Автор на дисертационния труд: **Таня Ралчева Панчева**

Научен ръководител: **доц. д-р Албена Танева**

Автор на рецензията: **проф. д-р Валентин Василев**

- № 39480 - Регистър за научната дейност в Република България:
<https://cris.nacid.bg/public/scientist-preview/29968>
- № 29680 - Регистър за академични длъжности и дисертации в НАЦИД:
<https://ras.nacid.bg/dissertation-preview/29968>
- <https://www.researchgate.net/profile/Valentin-Vasilev>
- https://scholar.google.com/citations?user=J3V_gIAAAAAJ&hl=bg
- <https://orcid.org/0000-0002-0074-9578>

Основание за изготвяне на рецензията: *заповед РД-38-652/13.12.2023 г. на Ректора на Софийски университет „Св. Климент Охридски“*

София

2024

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА И ОЦЕНКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Фокуса на дисертационното изследване дава отговор на предизвикателството, свързано с развитието на лидерските умения, което да доведе до по-ефективно управление на учителските колективи в образователната система с оглед постигане на по-високо представяне на всички участници за едно по-високо качество в целия образователен процес. Въпреки че уменията за лидерство се отнасят до всеки човек спрямо всяка роля, ограничението на анализа в дисертацията предвижда да бъдат разгледани само онези обучения, които се отнасят до ръководителите на образователни институции. Съгласно закона, директорите на училищата имат основно задължение да управляват и представляват съответната институция. Тази ключова роля предполага организация на училищната среда по такъв начин, че тя да осигури осъществяването на образователните политики в техния пълен обем и качество и с пълноценното участие на всички заинтересовани страни. Уменията за лидерство се отнасят тъкмо към този аспект на отговорностите на всеки един ръководител и особено много за директорите на училища.

Запознавайки се с идеите на дисертацията, си пропомних думите на Патрик Диксън от фундаменталната му книга „Бъдещето на почти всичко“ /изд. Сиела, 2021/, че *„...преподаването в класната стая почти не се е променило в последните 50 години, като изключим въвеждането на екрани за проектиране на изображения и използването на персонални устройства. Същевременно мозъкът на младите хора е дълбоко променен от дигиталните технологии, включително способността за размисъл и концентрация върху преподаваният материал“* /стр. 281/. И да, в този процес лидерството се „губи“. Защото то носи промяната, включително и върху променящите се основи на комуникацията в образователния модел в момента. Именно в този контекст разработката е особено ценна с идеите и предложенията, които отправя към практики и научни работници.

Правилно дефиниран е обекта на изследване в дисертационен труд - обучението по лидерство на участници в сферата на образованието (директори и учители) на основата на българския опит в контекста на световните стандарти.

Предмет на изследване е методологията за обучение по лидерство в сферата на образованието.

Тезата, залегнала в основата на дисертационния труд е, че обученията по лидерство в настоящето (периодът на развитие на България след 1989 г. към

демократична политическа система и пазарно стопанство) се посрещат с възходящ интерес, но следват по-скоро популярна мода отколкото строго дефинирана методология. Смятаме, че методологическият подход към обученията по лидерство е незавършен динамичен процес, който се намира в състояние на постоянна промяна, която акумулира полезни резултати и хронично подобрява параметрите на представянето. Основните задачи на разработката на база на изследователския проблем, цели и основна хипотеза са:

- Извършване на литературно проучване, относно същността на лидерството, въпросите за качествата на лидера и ролята на качествата на личността и харизмата.
- Проучване и изясняване на разликите между лидерите и мениджърите в сферата на образованието на базата на класическите виждания в теорията по този въпрос.
- Анализ на стандартите в обучението по лидерство.
- Провеждане на емпирично проучване по въпросите на обучението лидерство и анализ на получените резултати.
- Създаване на методология за обучение по лидерство.

В технически аспект, представеният за оценка дисертационен труд е в е с обем от общо 158 страници, в това число: 146 страници основен текст; 5 страници приложения; 6 страници литература; декларация за оригиналност и достоверност – 1 страница. Списъкът на цитираната и ползвана литература включва 120 заглавия

Главите са логически и последователно обвързани, като прави впечатление доброто конструиране в съдържателен план на научното изследване, както и фокусираното извеждане на аргументи в подкрепа на изследователските цели и хипотези.

В глава първа „*Основни параметри в теорията на лидерството и елементи на обученията*“ се разглеждат въпросите за същността и параметрите на лидерството. Както се посочва в дисертационния труд, темата за лидерството става все по-актуална през последните години, като това определя и интереса за изучаване на неговата същност, измерения и характеристики. В изследваната литература по повод разработването на изследователския проблем се забелязва, че съществуват множество определения на това понятие, които са разгледани и анализирани. На тази основа се извършва и литературно проучване на видовете лидерство. Ключов акцент в работата е посочен на стр. 46, а

именно, че *“Съществена е ролята на процеса по обучение на лидерите. Неговото правилно провеждане е от съществено значение за постигането на високи резултати”*. Главата е развита по правилен начин, като завършва с подходящо подобрени изводи и обобщения.

Във втора глава *„Поява и развитие на обученията по лидерство в България“* се разглеждат в детайли стандартите в обучението по лидерство. Извършените анализи показват, че развитието на образователната система зависи в много голяма степен от провежданите държавни образователни политики. Те се задават от приложимата стратегическа рамка, законова и подзаконова нормативна база, както и от институциите, които са преки участници в реализацията на тези политики. Те са ангажирани и с измерване и оценка на ползата за общественото развитие от тях. Основен стратегически документ в тази посока е Стратегическата рамка за развитието на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 - 2030). *„Както е обобщено на стр. 104: „...че в основата на бъдещето на политическите лидери стои кредитът на доверие и откритостта пред последователите. В тази връзка, правейки паралел с подкрепата и участието на политическия съветник, отново може да се направи изводът, че неговата роля ще нараства в бъдеще и, че необходимостта от лидерски качества за осъществяването на дейността му ще става все по-остра“*. В тази глава е важната методологическа гледна точка, изведена на стр. 50, че *„В научната литература и практиката на провеждане на обучения по лидерство не съществува единно мнение, относно дефинираните и прилагани стандарти за обучение. Проучванията показват, че в повечето случаи отделните изследователи коментират и акцентират върху принципи, конкретни модели в съдържателни аспекти на обученията по лидерство“*. Изключително интересно е практическото изследване, реализирано като компонент от дисертацията, като са анализирани отговорите на 24 организации, предлагащи обучения и тренинги в областта на лидерството. Както посочва авторката на стр. 97 *„на пазара на образователни услуги в частта за провежданите обучения по лидерство съществува известна единност в профила на съдържанието на предлаганите курсове“*. В тази част на разработката са представени интересни тълкувания и творчески интерпретирани научни компоненти, даващи яснота в посока на изясняване на авторските тези. Главата завършва с обобщения и общи изводи.

В Трета глава *„Изследване на методологията и моделиране на обученията по лидерство“* се представят методите и подходите в обучението по лидерство на базата на кабинетно проучване. С най-голямо значение за разработката са разгледаните

възможности за създаване на иновативна методология за обучение по лидерство, като причините за нейното разработване са продиктувани от водещите цели и задачи на настоящия дисертационен труд. На основата на разбирането за лидерството като начин на осъществяване на дейността, в която валидната цел, която поставя във взаимодействие личност в лидерска роля с общност, която се структурира като последователи в рамките на дадена ситуация за постигане на положителна промяна за всеки елемент от този процес, се търсят такива профили на обученията по лидерство в сферата на политиките за образование, че добавената стойност на тези тренинги да постига подобрене участието на директорите на училища и други участници в образователния процес във всеки етап на неговото битие. В тази глава особено интересен се явява, представеният на стр. 129 и следващи *„Динамично представяне на съдържанието с изкуствен интелект, виртуална реалност (VR) и добавена реалност (AR)“*, като особено ценен акцент се посочва на стр. 140, а именно, че *„В резултат от изпълнението на този подход за извличане на показатели за оценяване на знания и умения се формира началната съвкупност от инициализиращи показатели и позволява създаване на базата данни за записване на показатели за оценяване на знания и умения.*

Този подход за разгръщане на научна теза и нейната защита чрез научно изследване заслужава адмирации и безспорно в него личи почерка както на научния ръководител доц. д-р Албена Танева, така се вписва по добър начин в изградените научни традиции в катедра *„Публична администрация“*.

В заключението се подчертава, на базата на анализа на нормативната среда и произтичащите от това нови отговорности и възможности за разнообразен подход от страна на директорите на училищата става ясно, че начинът на изпълнение на тази роля е от ключово значение за резултата на самите образователни институции. Ясно е, че в рамките на константни параметри на средата, при относително типични дефицити, в които функционира всяко учебно заведение, наблюдаваните различия в представянето е до голяма степен зависимо от управленските умения на директорите и техния капацитет да консолидират заинтересованите страни в една хармонична и добре взаимодействаща общност за постигане на безусловната общовалидна цел, а именно качество на образованието за всеки ученик. Без съмнение, в тази посока се откроява ролята на значението на обученията по лидерство за ръководители в сферата на образованието. Както посочва авторката на стр. 145 *„Тяхната роля не е мода или един от много тренинги на отделни умения в компетентности за директорите. Формирането на лидерски подход към осъществяване на ролята на ръководител на образователна институция се*

отнася непосредствено към управленския капацитет на директорите като водещи в управленските екипи и в тяхното взаимодействие с всички заинтересовани страни“.

Авторката е използвала подходящо подбрани изследователски методи, съответстващи на комплексния характер на научния проблем и чрез прилагането на динамичния, системния и оценъчния подход е постигната висока степен на обобщаване, очертаване на тенденциите и включването на прогностични елементи в работата.

Резултатите от дисертационния труд са коректно обобщени в заключението. Направените изводи кореспондират с текста и импонират на изследователските тези, като следват от текста и отразяват конкретните постигнати резултати.

Автореферата е в обем от 25 страници и е композиран съгласно изискванията и традициите за този специфичен компонент от процедурата, и отразява всички основни части на дисертацията, с оглед на което се дава възможност да се открият ясно постигнатите научни и приложни резултати и приноси.

По проблемите на дисертационния труд докторанта е представил списък с 4 /четири/ публикации, от които 2 /две/ на български език и 2 /две/ на английски език. Темите са релевантни на дисертационното изследване и представят последователно ключови компоненти от него, както следва: *Предизвикателства пред обучението по лидерство /2022/; Училището и неговата среда: възможности на директора да бъде лидер /2023/; Empirical Study of Leadership Training /2021/; Trends in Leadership Training in Bulgaria /2022/.*

Нямам информация за наличие или за постъпване на сигнали за плагиатство и други недобросъвестни практики при разработването на дисертационния труд.

II. ОБОБЩЕНИЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ И ОЦЕНКА НА ПРИНОСИТЕ НА ДОКТОРАНТА

Предложения дисертационен труд е завършена научна разработка, отговаряща изцяло на традициите при разработването на подобен вид научни текстове, както и релира удачно спрямо всички формални изисквания при подготовката на такъв вид научен труд.

- Научно обоснована е необходимостта от създаване на профилирани обучения по лидерство в различните сфери на дейност като научен проблем в теорията на лидерството.

- Представен е авторов профил за специализирани обучения в сферата на политиките за образование в контекста на изследваната тема.
- Създаден е модел на профил за специализирани обучения в сферата на политиките за образование и са изведени аргументи за неговото основание на базата на пет стъпки в подхода към обученията.

Приемам посочените в автореферата приноси, които несъмнено са лично дело на кандидата и смятам, че в съдържателно отношение те реално отразяват нейните постижения.

Убеден съм, че авторката в бъдеще ще надгради темата за важността на лидерството в образованието, особено в частта търсене на решения за практиката чрез предлагания образователен продукт от училищата. Тук ще направя паралел с една мисъл на Ричард ван Хойдонк от книгата му „Светът утре“ /изд.Кръгзор, 2019/, „...очевидно твърде стандартизираното днешно обучение не отговаря на специалните днешни и утрешни нужди в различните сектори на деловия живот.Те изискват повече креативност, иновация, сътрудничество и умения за решаване на проблеми“. А това става доказано само чрез лидерство!

III. ПРЕПОРЪКИ И БЕЛЕЖКИ КЪМ ДОКТОРАНТА

Към кандидата докторант Панчева имам следните препоръки и научно-методически бележки:

- ✓ В бъдещите разработки е уместно да се разгърнат тезите на концепцията за „учеща организация“, които в дисертационния труд са слабо застъпени. На базата на тях е възможно моделът да се адаптира и придобива значително по-гъвкав вид и форма;
- ✓ Заслужава да се отдели повече място за добри практики от други страни, което би придало на текста и вложените в него идеи, определена тежест, а и е допълнителен изследователски фундамент, върху който докторантката да разшири изследванията си;
- ✓ Препоръчвам на авторката книгата „Добрия живот“ /Р.Уолдингър, М.Шули; изд. Изток-Запад; 2023/. Идеите в книгата резонират по превъзходен начин към част от тезите и изводите на дисертацията и могат да послужат за разширяване на научните хоризонти пред авторката;

- ✓ Препоръчвам в бъдеще да направи опит и положи усилия да постави на научен, а защо не и обществен дебат на част от изведените изводи, както и да апробира идеите или част от тях в практиката в следващата година;
- ✓ Препоръчвам на авторката да продължи и разшири своите изследвания като потърси подходящи начини за представяне на научните си идеи и продукция в чуждестранни издания и научни форуми;

Посочените възможности и препоръки не омаловажават достойнствата на дисертационния труд и не влияят върху научните приноси, а ще допринесат за тяхното по-прецизно разкриване.

IV. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Основният извод, който може да се направи е, че дисертационния труд **„МЕТОДОЛОГИЯ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО ЛИДЕРСТВО И ОЦЕНКА НА РЕЗУЛТАТА. АНАЛИЗ НА БЪЛГАРСКИЯ ОПИТ В КОНТЕКСТА НА СВЕТОВНИТЕ СТАНДАРТИ“** разработен от **Таня Ралчева Панчева**, притежава необходимата научна значимост и безспорно доразвива теоретичните знания и практически опит в изследваната проблематика.

Като цяло съдържанието показва, че кандидатът е в състояние да осъществява самостоятелно научна и практико-приложна дейност с висока степен на практическа приложимост. Формалните изисквания по процедурата са изцяло изпълнени, като приложената документация по процедурата е пълна и комплектована по улесняващ оценяващият начин.

Организирането и документацията по процедурата, администрирани от страна на учебното заведение изцяло покрива нормативните изисквания, заложи в българското законодателство.

Изложеното дотук ми дава основание да приема дисертационния труд за завършен, съгласно изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника към него и вътрешните нормативни документи на Софийски университет „Св.Климент Охридски“.

Като член на научното жури давам своята положителна оценка на дисертационния труд за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ на тема **„МЕТОДОЛОГИЯ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО ЛИДЕРСТВО И ОЦЕНКА НА РЕЗУЛТАТА. АНАЛИЗ НА БЪЛГАРСКИЯ ОПИТ В КОНТЕКСТА НА СВЕТОВНИТЕ СТАНДАРТИ“**, в професионално направление 3.3. Политически науки (Публична администрация) на **Таня Ралчева Панчева**.

21.02.2024 г.

гр. Благоевград

Изготвил:

проф. д-р Валентин Василев